

en vis sandsynlighed kan dateres til vikingetiden. De beskedne fund består overvejende af træ, klinknagler, hvæsse- og kværnsten, forskellige jerngenstande og keramik. Mange genstande er præsenteret på gode farvefotografier med målestok, men desværre uden tværsnittegninger.

En vigtig del af projektet var de naturvidenskabelige undersøgelser, som bliver behandlet i kapitel 13. J. Lewis præsenterer resultaterne fra diatoméflora-analyser fra Fyrkat og Aggersborg, R. Enevold analyserer pollenprøver fra Fyrkat og Trelleborg, og M. Høyem Andreasen gennemgår makrofossilprøver fra alle tre ringborge. En zoologisk gennemgang af knoglematerialet har J. Kveiborg og K. Ritchie gennemført. Nok det bedste fund fra hele projektet, skjoldet fra Trelleborg, er selvfølgelig genstand for diverse naturvidenskabelige analyser, som J. Frederiksen, D.J. Gregory, M. Chr. Christensen, N. Bonde, T.S. Bartholin og T. Thun detaljeret fremlægger. Der mangler en egentlig fremlæggelse af de i alt 27 C14-dateringer – de er, ud over at de jævnlige er inddraget i diskussionen i de tidligere kapitler, kun fremlagt samlet i listeform i kapitel 18. Her burde man også have nævnt laboratoriets prøvenumre og kalibreringsprogrammet, som ville gøre det muligt for de kommende generationer at gå tilbage til originalmålingerne.

I kapitel 15 opsummerer A. Dobat resultaterne af feltundersøgelserne for hver ringborg. Efter en kort, prægnant beskrivelse af de vigtigste anlæg og genstandsfund tegnes der et billede af vikingetidens landskab omkring de enkelte trelleborge og den senere landskabsudvikling. Med baggrund i de nye vådbundsundersøgelser diskuteres projektets centrale spørgsmål, relationerne mellem trellebogene og skibe og søfart. Det vigtigste resultat af projektet “Kongens Borge” er nok, at landskabet, specielt i de lavereliggende områder, har set helt anderledes ud i vikingetiden

end i dag og hele tiden har været under stor forandring. Man kunne have overvejet at supplere forfatterens ret præcise landskabsbeskrivelse med rekonstruktionstegninger af de enkelte ringborge i deres “nye”, mere maritime miljø. Det kunne have gjort projektets resultat mere markant og anskueligt, ikke kun for lægmand, med også for fagfolk.

Det sidste kapitel (16) er et resumé af projektet og dets resultater, afsluttet med korte overvejelser om, hvorvidt aktiviteter omkring skibene, som ikke overbevisende kom frem ved feltundersøgelserne, overhovedet behøver at have være knyttet til borgene.

“Kongens Borge” er en klart struktureret, velskrevet rapport om projektet. Men den er ikke kun en fremlæggelse af udgravningen og fundmaterialet. Projektets problemstilling er tydeligt formuleret og sat i perspektiv i forhold til de tidligere resultater og tolkninger i forbindelse med trellebogene. Selv om undersøgelserne ikke frembragte de forventede spor af aktiviteter med skibe og søfart, forstår forfatterne at tage de nye iagttagelser til sig og sætte dem ind i en større sammenhæng. Disse nye, videnskabelige data er nu gjort tilgængelige og skal i fremtiden selvfølgelig sættes ind i et større perspektiv, indtil det igen er tid til nye feltundersøgelser ved trellebogene – og forhåbentlig ikke først om 30 år.

Silke Eisenschmidt
Museum Sønderjylland –
Arkæologi Haderslev

Oliver Grimm & Ulrich Schmölcke (red.): *Hunting in Northern Europe until 1500 AD. Old traditions and regional developments, continental sources and continental influences. Old traditions and regional developments, continental sources and continental influences.* Schriften des

Archäologischen Landesmuseums Ergänzungssreihe Band 7. Neumünster 2013. 638 sider. ISBN 978-3-529-01877-0. Pris: 58 EUR.

Denne omfangsrige bog er kommet i stand som følge af en større workshop, der blev afholdt på Schloss Gottorf af redaktørerne og Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie i 2011 og er derfor et konferencekompendium, men et mere udviklet af slagsen. Hovedformålet med mødet var at skabe en interdisciplinær og international funderet workshop, der greb fat om alle grene af temaet "jagt" ud fra et *longue durée*-perspektiv. Det betyder, at bogens centrale temaer kredser om, hvilke jagttraditioner der kan spores fra stenalderen og op i højmiddelalderen, samt hvilke regionale udviklinger og kontinentale påvirkninger der kan ses inden for denne meget brede tidsramme. Derudover satte workshoppen øget fokus på de ikke-arkæologiske kilder og her særligt de historiske kilder og de ikonografiske vidnesbyrd, og som noget nyt blev stednavnematerialet også medtaget i de overordnede studier.

Redaktørerne nævner, at der fortrinsvis bliver benyttet tre metodiske platforme, til at studere jagten. Det første er det nævnte langtidsperspektiv, hvor man forsøger at belyse de mere stabile strukturer, som spores over lang tid, hvilket er en tilgang, som er inspireret af den franske Annales-skole og inkluderet i arkæologien i særdeleshed af Ian Hodder. For det andet benyttes en additiv tilgang, hvor man foretager et komparativt studie af samme udvalgte jagtfænomener, men på forskellige geografiske steder. Endelig er der en kumulativ, additiv tilgang, hvor man forsøger at inddrage alle kendetegn og informationer om jagtens væsen og gennemfører en mere generaliseret analyse af jagtens historie. Med andre ord forsøger bogen at dække temmelig mange aspekter

og metodiske grene af sit emne, og det må man også sige, at den gør. Bogen indeholder således 35 (ofte større) artikler, som hver især fremlægger rigtig mange data og det fra mange forskellige lokaliteter og perioder. Af samme årsag er det ikke alle artikler i bogen, der er blevet nærlæst i forbindelse med nærværende anmeldelse, men fortrinsvis dem, der har en mere generel tilgang, eller som behandler jagten under yngre jernalder og senere.

Med hensyn til byttedyrene er en af de store fordele ved "Hunting...", at den fremlægger ny viden om mange af de lokale dyrearter, som i den kontinentale arkæologi og forskning på det nærmeste er fraværende. Derfor vil kapitlerne om rensdyrjagt og sælfangst i de nordeuropæiske områder give ny viden om en jagtøkonomi, som i manges tanker sikkert vil blive placeret i mere fuldbyrdede og tidlige jæger/samlersamfund. Imidlertid er det sådan, at hvad for eksempel sæljagt angår (U. Schmölcke), så fortsætter den i Østersøregionen op i vikingetid og den tidlige middelalder, hvor den endda ser et mindre opsving, mens rensdyrjagten (S. Idreld) i Sydnorge omkring år 1000 nærmest opnår industriel karakter med store indslusningskorridorer og højt udviklede slagtepladser og sæsonhytter. Sidstnævnte giver et særlig godt indblik i en konkret, historisk udvikling, der starter med jægerens listejagt på enkelte dyr, givetvis kombineret med større sæsonbetonede jagter, og når til en helt anden grad af (proto)industriel jagt, når vi kommer op i de historiske perioder. Det viser sig nemlig, at de norske møddinger (specielt Sumtangen) er fulde af rensdyrknogler fra flere tusinde individer, givetvis deponeret over få årtier, hvilket vidner om en højt specialiseret sæsonjagt, der virkelig har produceret store mængder kød, skind og ikke mindst rentak. Fundene illustrerer desuden, at disse værdifulde handelsvarer nærmest er fraværende på pladserne og

derfor må være fragtet hurtigt ud af området. Samtidig er der også referencer til jagtens indvirken på de økologiske balancer, idet den middelalderlige jagt muligvis har været for voldsom og reelt set svækkede rensdyrbestanden så meget, at den ikke længere var levedygtig og således i sidste ende ødelagde grundlaget for jagt på rensdyr.

Jægerne var ikke uden "hjælpende ånder". Et af de tilbagevendende spørgsmål, som dukker op i forbindelse med (for) historisk jagt, er, hvilke dyr der bliver brugt under jagten – her særligt hund og rovfugle (hestens position bliver blot debatteret *en passant*). Paradokset her ligger i, at man aldrig kan være sikker på, hvorvidt de hunde, der optræder i det arkæologiske materiale, har været brugt og domesticeret specifikt til jagtbrug eller nærmere har været en form for allroundfølgesvende, der også har udført andre funktioner. Der bliver dog argumenteret indgående, og med rette, for, at netop hunden (eller ulven) ville have været oplagte ledsagere under jagten, idet de besidder et sanseapparat og bevægelsesmønstre, der gør dem noget nær ideelle til at øge jægerens chancer under jagten – præcis som det sker nu til dags (B.H. Sørensen; P.V. Petersen; U. Schmölcke). Og en allroundfunktion udelukker jo heller ikke en mere specialiseret brug under jagten. Hvad angår brugen af falke (eller andre rovfugle) til jagt, foregår introduktionen af disse på en anden måde end mange af de øvrige teknikker og strategier; inspiration til falkejagten skal nemlig findes på de asiatiske stepper og ikke på kontinentet eller i den romerske jagt, som ellers står for størstedelen af inspirationen (C. Dobiat; W. Prummel; M. Vretemark). Analyserne af jagthunde og -falke falder desuden under en metodisk kategori (den additive), hvor der kan indtages en række forskellige kildegrupper, og både ikonografi og skriftlige kilder kan her supplere de arkæologiske og natur-

videnskabelige analyser (S. Oehrl), og til en vis grad endda stednavnematerialet (I. Særheim). Konklusionen på artiklerne om falkejagt må derfor være, at denne specialiserede jagtteknik har spredt sig hurtigt, fra den blev introduceret på kontinentet, til den når Skandinavien (givetvis inden for et århundrede), og at denne jagtform kan have haft en betydelig større udbredelse, end hvad der kan konkluderes alene på baggrund af de arkæologiske fund. Derfor er det også i disse ret specialiserede afsnit, hvor der tages hånd om en enkelt problemstilling, som så bliver belyst indgående gennem forskellige optikker, at bogen står stærkest. Netop denne type af krydsanalyser, som workshoppen har afstedkommet, giver i særlig høj grad læseren indblik i "Stand der Forschung" og har i tilgift, hvilket man også fornemmer, givet den enkelte forsker/forfatter mulighed for at afprøve forskellige hypoteser og afklaring af problemstillinger, der ligger uden for deres egne kompetencefelter. Bogens ønske om at opnå en dybere forståelse af jagtteknikker og deres introduktioner bliver i høj grad opfyldt under disse afsnit.

I mange arkæologiske og etnografiske værker behandles jagten og dens betydning som en form for ideologisk overbygning, men i den foreliggende bog er dette kun i mindre grad tilfældet. Samlet set bliver der virkelig fremlagt en meget stor mængde datamateriale, som spreder sig over flere kildegrupper. Man kunne derfor godt ønske sig en lidt mere dristig konklusion, hvor der ikke blot opsummeres fra de enkelte artikler eller påpeges, hvor og hvilke typer fremtidig forskning der kunne være særlig fordelagtig. Der slås kort an til jagtens ritualiserede praksis, og de enestående lokaliteter Frösön og Oberdorla, hvor der er en usædvanligt høj frekvens af vilde dyr repræsenteret i fundmaterialet, bliver nævnt, men ikke behandlet videre. Og her skal bogens

eneste svage led nok findes, nemlig, at det stort set kun er den "aktive" jagt, der bliver behandlet, og ikke, for eksempel, hvordan man ville kunne spore jagt i rituelle sammenhænge (på nær gravmateriale, som bliver inkluderet i visse af de individuelle artikler). Hvad er det for en tiltrækningskraft, eller måske ligefrem mystik, som jagtbyttet er eksponent for ved sådanne lokaliteter, og hvad ligger til grund for den veneration og specielle position, disse dyr omfattes af? Og hvad skyldes det til dels mærkværdige skifte, der finder sted i løbet oldtiden, hvor jagten ændrer karakter fra fortrinsvis at være et subsistensøkonomisk anliggende til at blive karakteriseret af en række privilegier for de højere klasser for i moderne tid at ende som en form for fritidsbeskæftigelse, der ikke har direkte forbindelse til jægerens fødegrundlag? Jagtens historie har altid været en integreret del af arkæologisk forskning. Ofte har der dog været fokuseret på de mere processuelle og subsistensøkonomiske sider af jagtens betydning, hvorfor jagtens eksistentielle og identitets-skabende funktion (for jægeren og i samfundet) ofte er gledet i baggrunden, og det sker også til dels i "Hunting..."

Lige en sidste kommentar om formatet. Det kan måske lyde lidt gammelmandsagtigt, men en bog på 634 sider og 2,3 kg i A4-format med tekst i fuld klumme i skriftstørrelse 11 er på alle måder tung læsning. Der ligger naturligvis økonomiske årsager bag dette valg, men man burde måske have overvejet et mere handy format (to bind?) der var lidt mere tilgængeligt og håndterbart. På den anden side er der et rigtig godt udvalg af relevante illustrationer, og kvaliteten er høj for både tekst og layout. Og måske vigtigst: Der er ikke gået meget mere end to år, fra workshoppen blev afholdt, til publikationen kunne købes, og det er temmelig hurtigt efter dagens standarder. I det hele taget er det tydeligt, at der er blevet lagt megen

energi i hele projektet fra både redaktører og forlag. Resultatet er som nævnt også imponerende, og bogen kunne meget let blive en klassiker inden for studiet af jagtens historie og bliver givetvis også en ganske flittigt læst og refereret publikation – i særdeleshed, når det tages i betragtning, at "Hunting..." reelt set er det eneste samleskrift, der entydigt behandler jagtens historie i Nordeuropa, og derfor, forhåbentlig, bliver den første i en længere række af publikationer om dette meget interessante og relevante emne. Et emne, som hidtil har været en smule overset, især i forhold til de senere perioder, der behandles i bogen. Så selv om redaktørerne fremstiller deres samleskrift som et eksperiment og blot en begyndelse, er man nået meget langt med en beskrivelse af jagtens historie i Nordeuropa.

Mads Dengsø Jessen
Nationalmuseet

Beverley Hirschel, Babette Ludowici & Philipp Sulzer (red.): *Individual and Individuality? Approaches towards an Archaeology of Personhood in the First Millenium AD.* Neue Studien zur Sachsenforschung 4. Hannover 2013. 232 sider. ISBN 978-3-8062-2777-2. Pris: 29 EUR.

"Individual and Individuality?" er den årlige beretning for det Internationale Sachsensymposium, der i 2011 blev afholdt i Hannover, og som dette års tema altså havde udforskningen af muligheden for at udskille og fortælle individets historie ved hjælp af arkæologi. At dømme efter de 21 korte artikler, 11 på engelsk og 10 på tysk, er denne mulighed forholdsvis begrænset. Enkelte griber den og forsøger at forholde sig til emnet, andre gør det ganske overfladisk, mens nogle har valgt ikke at forholde sig til det. Generelt hører de bedste indlæg til i sidste kategori, og det stiller